

PASSAGES

AZ ORIENT PROJEKT MAGYAR-ÁZSIAI
KAPCSOLATTÖRTÉNETI PLATFORM ÉVKÖNYVE

orient-projekt.hu

OP

1. ÉVFOLYAM | 2023

Egyiptom • India • Japán • Kína • Koreai-félsziget • Mongólia

PASSAGES

Az Orient Projekt

Magyar-Ázsiai

Kapcsolattörténeti Platform

Évkönyve

PASSAGES

Az Orient Projekt
Magyar-Ázsiai Kapcsolattörténeti Platform Évkönyve

1. évfolyam

Budapest

2023

orient-projekt.hu

PASSAGES

Az Orient Projekt Magyar-Ázsiai Kapcsolattörténeti Platform Évkönyve
1. évfolyam | 2023

A *Passages* az Orient Projekt Magyar-Ázsiai Kapcsolattörténeti Platform (OP) évkönyve. Kiadványunk elektronikus folyóirat formájában, *Open Access* rendszerben évente egyszer jelenik meg honlapunkon. Ennek megfelelően díjmentesen hozzáférhető, és a szerzők számára is díjmentes publikációs lehetőséget nyújt. A kéziratok benyújtásához segédlet szintén honlapunkon található.

Főszerkesztő, szerkesztésért felelős személy: NAGY ELEK

Szerkesztők: CSOMA MÓZES, GYARMATI JÁNOS, ISPÁN ÁGOTA LÍDIA, KIRÁLY ATTILA, SIPTÁR DÁNIEL, SZÁNTÓ IVÁN, SZILÁGYI ZSOLT

A lapszám szakmai szerkesztője: KIRÁLY ATTILA

A lapszám olvasószerkesztője: ISPÁN ÁGOTA LÍDIA

Grafikai terv: KIRÁLY ATTILA

Tördelés: MAHMOUDI-KOMOR JUDIT

Kiadó: Orient Projekt Magyar-Ázsiai Kapcsolattörténeti Platform
Eurázsia Központ

Az Orient Projekt fő támogatója a Pallas Athéné Domus Meriti Alapítvány

PADME
PALLAS ATHÉNÉ
DOMUS MERITI
ALAPÍTVÁNY

EURASIA
CENTER

Felelős kiadó: NAGY ELEK

A kiadó székhelye: 2600 Vác, Donga u. 2.

Honlap: <https://orient-projekt.hu>

Kapcsolat: info@orient-projekt.hu

ISSN 2939-8592 (Online)

ISSN 2939-8584 (Nyomtatott)

DOI: <https://doi.org/10.59608/pas2023a000.00>

A kiadvány Spectral és Ambient betűtípussal, 210 × 297 mm méretben készült. A borítón: Elked Antal kocsijával (1899, Sanghaj. Opel Darracq, 1899-es modell). Fotó: Kiss Sándor gyűjteményéből.

Ez a Mű a [Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Ne változtasd! 4.0 Nemzetközi Licenc](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/) feltételeinek megfelelően felhasználható.

PASSAGES 1. ÉVFOLYAM (2023)

NAGY ELEK: <i>Főszerkesztői előszó és köszönetnyilvánítások</i>	9
Egyiptom	
KIRÁLY ATTILA: <i>Egyiptom és Magyarország</i>	13
KIRÁLY ATTILA: <i>A magyarországi egyiptológia oktatás történetének vázlata</i>	47
KIRÁLY ATTILA, REZSABEK NÁNDOR: <i>Mahler Ede (1857–1945)</i>	69
India	
LÁZÁR IMRE: <i>A magyar–indiai kulturális kapcsolatok évszázadai</i>	76
BALDAVÁRI ESZTER: <i>Medgyaszay István (1877–1959)</i>	131
KELÉNYI BÉLA: <i>Schwaiger Imre (1868–1940)</i>	139
LÁZÁR IMRE: <i>Sóbhá (Fori) Néhrú (1910–2001)</i>	145
LÁZÁR IMRE: <i>Tömöry Edith (1910–2001)</i>	155
Japán	
KISS SÁNDOR: <i>Elked Antal (1873–1942)</i>	166
KISS SÁNDOR: <i>Komor, George (1888–1976)</i>	177
KISS SÁNDOR: <i>Komor Izidor (1860–1942?)</i>	183
KISS SÁNDOR: <i>Komor Szigfrid (1863–1935)</i>	189
KISS SÁNDOR: <i>Kuhn Arthur (1850–1943)</i>	195
KISS SÁNDOR: <i>Kuhn Moritz Montague (1831–1901)</i>	201
KISS SÁNDOR: <i>Metzger Nándor</i>	205
SZILAS LÁSZLÓ SJ RENDTÖRTÉNÉSZ NYOMÁN JTMR LEVÉLTÁR: <i>Nemeshegyi Péter SJ. (1923–2020)</i>	229
GULYÁS ZOLTÁN: <i>Szentgáli Antal (1868–1945)</i>	239
SZÉKÁCS ANNA: <i>Székácsné Vida Mária (1916–2000)</i>	251
Kína	
SALÁT GERGELY: <i>Kína és Magyarország</i>	267
SZILAS LÁSZLÓ SJ RENDTÖRTÉNÉSZ NYOMÁN JTMR LEVÉLTÁR: <i>Ladányi László SJ. (1890–1965)</i>	299
SZILAS LÁSZLÓ SJ RENDTÖRTÉNÉSZ NYOMÁN JTMR LEVÉLTÁR: <i>Szarvas Miklós SJ. (1890–1965)</i>	305

PASSAGES 1. ÉVFOLYAM (2023)

Koreai-félsziget

CSOMA MÓZES: <i>A Koreai-félsziget és Magyarország</i>	315
OSVÁTH GÁBOR: <i>Diák voltam Észak-Koreában. 1970–72</i>	337
CSOMA MÓZES: <i>Gróf Vay Péter élete és utazásai Koreában</i>	355

Mongólia

SZILÁGYI ZSOLT: <i>Mongólia és Magyarország</i>	367
KEMPF BÉLA: <i>A Szegedi Egyetem Könyvtárának Ligeti-hagyatéka</i>	407
SZILÁGYI ZSOLT: <i>Kara György (1935–2022)</i>	417
SZILÁGYI ZSOLT – ROTTÁR MÁTÉ: <i>Ligeti Lajos (1902–1987)</i>	425

Művészek

KELÉNYI BÉLA: <i>Boromisza Tibor (1880–1960)</i>	439
KELÉNYI BÉLA: <i>Csapek Károly (1904–1976)</i>	445

Életút

Sóbhá (Fori) Néhrú

1908–2017

LÁZÁR IMRE *

* kulturális diplomata, India-kutató. Email: info@orient-projekt.hu

Hivatkozás: Lázár, I., (2023). Sóbhá (Fori) Néhrú (1908–2017). *Passages* 1:145–153.
<https://doi.org/10.59608/pas2023a007.00>

Sóbhá Néhrú (Budapest, 1908. december 5. – Kaszauli, 2017. április 25.) Friedmann Magdolnaként született egy asszimilálódott zsidó családban. Apja, Friedmann Ármin és anyja, Hirshfeld Regina sikeres játék- és bútorgyártó családi üzletet vezetett. Anyja a Bettelheim család tagja volt, akik nemesi címet szereztek. Az apja családja többször is megváltoztatta a nevét. Az eredeti Formanból lettek Friedmannok, majd Forbáthok. Az iskolában Magdolna már ezt a nevet viselte, ott kapta a Forbáth után a „Fori” becenevet. Később visszavették a régi nevüket, de Magdolnán továbbra is rajta ragadt a Fori becenév. Így ismerték Indiában és a világ sok más táján.

Fori Budapesten töltötte gyermekkorát, ott járt iskolába is. Az első világháború után, a Horthy-rendszerben a családnak meg kellett tapasztalnia az egyre erősödő antiszemitizmust. Fori a budapesti Tudományegyetemen szeretett volna tovább tanulni, de akkor már érvényben volt a zsidó hallgatókra megállapított szigorú kvóta – a hírhedt *numerus clausus*. Az 1928-as pénzügyi összeomlásban Fori apja elvesztette vagyonának jelentős részét, a család nehéz anyagi helyzetbe került. Mégis úgy döntöttek, hogy megmaradt vagyonukból támogatják a lányuk tanulmányait. Először Párizsba, a Sorbonne-ra, majd Angliába, a London School of Economics-ra küldték tanulni, ahol egy részidős kurzusra iratkozott be.

Kollázs képei:

Balra: Albert Arnold Gore demokrata szenátor és felesége, a Néhrú-házaspár társaságában, Oak Ridge, Tennessee, 1963. október 26-án. Forrás: en.wikipedia.org

Középen: Állami vacsora Dr. Sarvepalli Radhakrishnannak, India második államelnökének 1963-ban. Forrás: en.wikipedia.org

Jobbra: Martin Gilbert: *Letters to Auntie Fori*. Shoken Books, New York, 2002.

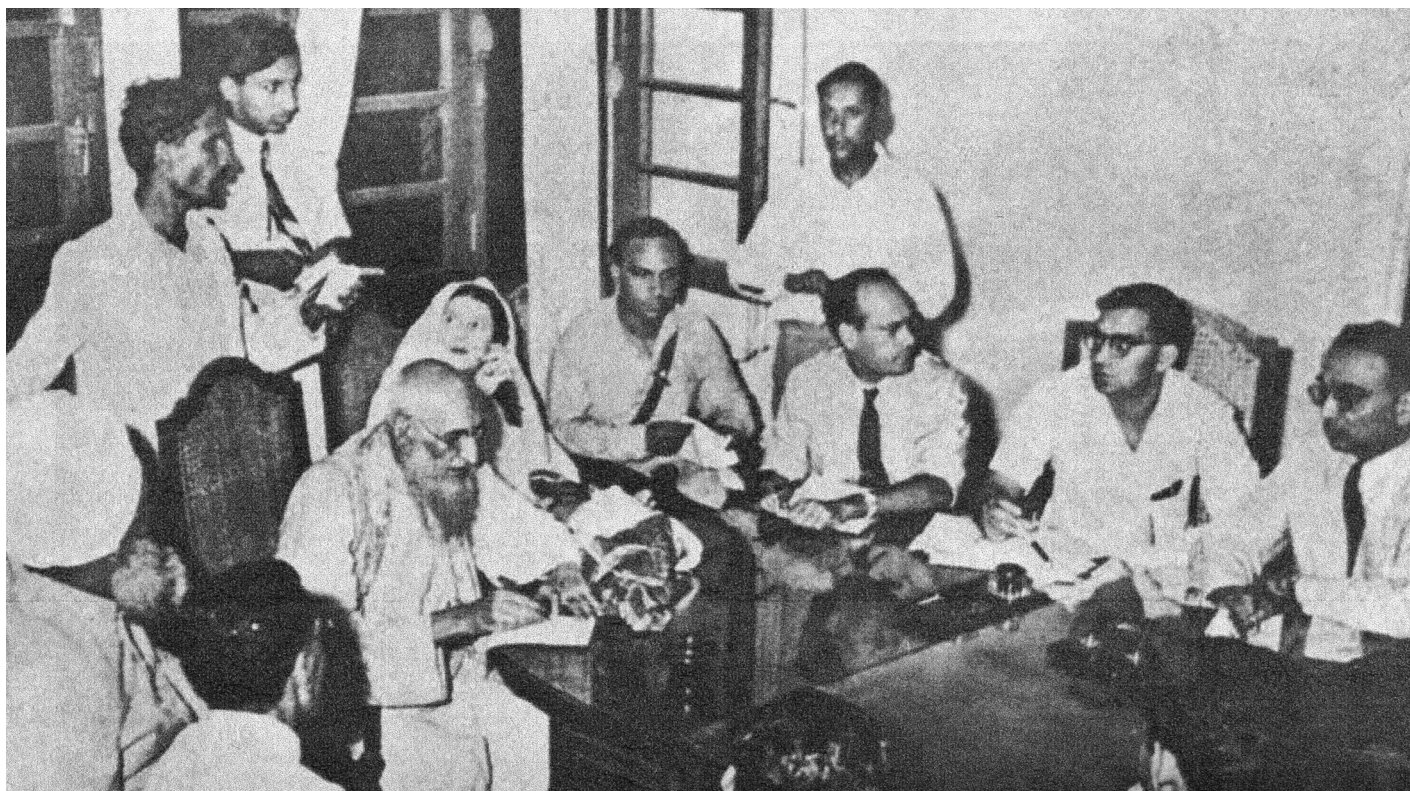
1930-ban Londonban találkozott Bradzs Kumár Néhrúval, Dzsaváharlál Néhrú közeli rokonával. B. K. – ahogyan a környezete hívta – egy gazdag és tekintélyes kasmíri bráhmána család tagja volt. Egymásba szerettek, és elhatározták, hogy összeházasodnak. A házasságot a szülők mindkét részről hevesen ellenezték. Kétségeik voltak, hogy két eltérő kulturális háttérrel rendelkező ember valaha harmóniában élheti-e le az életét. A fiatalok azonban a szülői tiltakozás ellenére hajthatatlanok maradtak. A szülők végül kénytelenek voltak beleegyezni a házasságba, de két feltételt szabtak. Az egyik az volt, hogy Forit próbára bocsátják, hogy be tud-e illeszkedni az új környezetébe. Egy évvel az esküvő előtt kiküldik Indiába, a fiú szüleinél fog lakni. Ennek letelte után döntse el, hogy el tudja-e viselni azt a környezetet, amelyben majd az egész életét le kellene élnie. Ha akkor úgy dönt, hogy képes rá, meg lehet tartani az esküvőt, ha nem, hazaküldik. A másik feltétel az volt, hogy B. K.-nek egy évre vissza kell mennie tanulni Angliába, és sikeresen le kell tennie az indiai közszolgálati vizsgát.

A szülői megállapodásnak megfelelően Fori 1934 januárjában megérkezett Bombayba, ahol B. K. szülei várták. A család szeretettel fogadta. Leendő apósa és anyósa először Láhórbá vitte, majd később Alláhábádba (mai hivatalos nevén Dévprajágba). Azonnal részévé vált a családnak, úgy öltözködött, étkezett, beszélt, mint a többiek. Már Budapesten elkezdett hindíül tanulni, Indiában azonban rövid idő múlva már folyékonyan beszélt. A nyelvtanulás sokat segített neki abban, hogy hamar megszokja az új környezetét.

A család teljesen befogadta. Elvitték bemutatni a családfőhöz, Dzsaváharlál Néhrúhoz is, aki akkor a függetlenségi mozgalomban játszott szerepe miatt már egy ideje egy kalkuttai börtön lakója volt. Hamarosan találkozott Mahátmá Gándhival is. A Mahátmá szoros kapcsolatban állt a Néhrú családdal, és rendszeres látogatójuk volt. Gándhí arra ösztönözte Forit, hogy ismerkedjen meg India gazdag kézműves hagyományával. Ez nagy hatással volt rá, és úgy érezte, hogy egy állami tisztviselő leendő feleségeként akkor tehet a legtöbbet a Mahátmá elveinek megvalósításáért, ha megfogadja a tanácsát, és szívvel-lélekkel támogatja, hogy minél több asszony megélhetését biztosítsa a háziipar Indiában. Ő maga is megtanult kézimunkázni, szőni-fonni, hogy jó példával járjon elől. Mindvégig Gándhí elkötelezett híve maradt, és nagyon büszke volt a gyűjteményére, amely a vele kapcsolatos emléktárgyakból állt.

Az egy év leteltével Fori sikeresen kiállta a próbát. Nem csak hogy megszokta, de megszerette Indiát. B. K. is sikeresen letette a vizsgáit, így mind a ketten teljesítették a szülők által támasztott feltételeket. A pár 1935. január 25-én Láhórban hindú szertartás szerint kötött házasságot. Fori rövid idő alatt teljesen otthonosan mozgott Indiában, megtanulta a hindusztáni ételek készítését, kiigazodott a szokásokban.

Láhór után Alláhábádba mentek. A prajági hindúk közismerten konzervatívok voltak, de a szárít viselő és a hindít már egészen jól beszélő Forinak sikerült az ő szívüket is megnyernie. Abban, hogy Forit indiainak fogadták el, sokat segített a külseje. Vékony volt, barna bőrű, hosszú fekete hajjal, amit középen választott el. Teljesen össze lehetett téveszteni egy kasmíri *panditánival*. Segítette az is, hogy a hindí akcentusa gyakorlatilag ugyanolyan volt, mint a völgy lakóié.

Fori az esküvőjén hindú szokás szerint új nevet kapott. Friedmann Magdolnából Sóbhá Néhrú lett. Ezt a nevet az anyósa választotta neki. Dzsaváharlál Néhrú azonban ellenezte ezt a névváltoztatást, Fori személyisége elleni támadásnak tekintette. Ennek az lett az eredménye, hogy a férje anyai ági rokonai Sóbhának, míg az alláhábádi rokonok és a delhi barátok Forinak hívták.

B. K. 1934-ben csatlakozott az indiai közszołgálatához (ICS), és folyamatosan egyre feljebb emelkedett a brit adminisztráció ranglétráján. Forinak egész életén át nagyon nagy része volt a férje sikereiben. Bárhová költöztek, Fori biztos támasza volt, segítette a munkájában. 1936-ban megszületett Asók, az első fiuk, majd 1939-ben Áditja, a második, és 1941-ben Anil, a harmadik. Fori anyja, Regina az üldöztetés időszakát Indiában vészeltte át, és levette a lánya válláról a gyermekgondozás terheinek egy részét. Fori Indiában a vallás terén is mindent megtett, hogy beilleszkedjen. Nem gyakorolta a zsidó vallását, viszont annál buzgóbb hindú lett. Ebben a férjén és a fiain is túltett. Három gyermekét – Asókot, Áditját és Anilt – hindúként nevelte fel.

Közben végső fázisához érkezett a brit uralom elleni küzdelem, amelyet a Néhrú család tagjaként Fori közvetlen közelről láthatott. 1947 augusztusában India függetlenné vált. A szabadságért azonban súlyos árat fizetett. Az országot kettéosztották, ennek pedig testvérháború és nagyon sok vérontás lett a következménye. Fori mélyen érző, melegszívű asszony volt, szíven viselte India sorsát. Az Indiában töltött évekből a *partition* volt az, amely a legtöbb fájdalmat okozta neki. Delhit elárasztották a menekültek, a Pákisztánból kiszorított hindúk és szikhek. A Delhiben élő muszlimoknak is menekülniük kellett. Mindkét oldalon gyilkos indulatokkal teli bandák garázdálkodtak, halomra ölték a másik népcsoporthoz tartozókat.

Fori úgy érezte, hogy ezekben a válságos időkben neki is felelősséget kell vállalnia. Önként felajánlotta a szolgálatait a kormány által felállított Vész-

1. kép.

Fori a Vészhelyzet Bizottság ülésén 1947-ben. Forrás: A Néhrú család archívuma, Újdelhi

helyzet Bizottság (Emergency Committee) számára, amelynek ő volt az egyetlen nőtagja. Ez a Bizottság szervezte meg Ódelhiben azoknak a muszlimoknak az összegyűjtését, akiknek az életét veszély fenyegette, és kénytelenek voltak elmenekülni az otthonaikból. A Purána Kilában, Delhi Régi Erődjében hoztak létre egy táborot, ahol garantálták a biztonságukat, gondoskodtak elszállásolásukról, étkezésükről és orvosi ellátásukról. Akik közülük el akarták hagyni Indiát, azoknak menekültvonatokat indítottak Pákisztánba. Fori felelőssége volt, hogy gondoskodjon a menekültekről és megszervezze az Észak-Indiából távozó muszlimok szállítását, döntsön arról, hogy hányan indulhatnak el reggelente Delhiből. Óriási megrázkódtatást jelentett neki, amikor megtudta, hogy annak a vonatnak, amelyet egy nappal korábban elindítottak az összes utasát lerángatták a vonatról és lemészárolták.

2. kép. (túloldalon)

Fori, J. F. Kennedy (háttal) és Indirá Gándhí 1962-ben. en.wikipedia.org

3. kép. (túloldalon)

Jawaharlal Nehru által, John F. Kennedy tiszteletére rendezett vacsorán, 1961-ben. en.wikipedia.org

Az indiai-pákisztáni szétválás nyomán milliók menekültek a másik országba. Delhibe is több százezer hindú és szikh menekült érkezett Pákisztánból. Fori lehetőségeihez mérten igyekezett mindent megtenni, hogy ezeknek a szerencsétleneknek humanitárius segítséget nyújtson, lakást és munkát szerezzen nekik. A Nyugat-Pandzsábból Delhibe érkező nők legtöbbször ügyesen kézimunkázott, szőtt, varrt, hímzett. Dzsaváharál Néhrú úgy gondolta, hogy ezeket a kiváló képességeket az új India szolgálatába kell állítani, és segítségükkel a menekülteknek is megélhetést lehet teremteni. Forit és Kamaládéví Csattópádhját bízta meg azzal, hogy kezdjenek el ezen dolgozni. Létrehoztak egy jóléti szervezetet, ahol a menekült nők eladhatták a hímzésüket és kézműves tárgyaikat. Később ebből született meg az Összindiai Kézműves Testület (All India Handicrafts Board). Fori emellett segített a Menekült Kézműves Termékek (Refugee Handicrafts) nevű boltnak a megnyitásában is, amely a menekült nők munkáit értékesítette. A kézműves termékek előállítására és eladása akkor is folytatódott, amikor a menekülttáborokat felszámolták.

1948. január 30-án meggyilkolták Mahátmá Gándhít. Fori Delhiben volt, amikor a merénylet történt. Nagyon tisztelte a Mahátmát, és megdöbbenéssel értesült a hírekről. Dzsaváharál Néhrú még a merénylet napján magához hívatta Forit, és felkérte, hogy ő kísérelje Gándhí ravatalához a külföldi méltóságokat és diplomatákat, akik tiszteletük kinyilvánítására érkeztek.

1949-ben B. K.-t kinevezték a Világbank indiai igazgatójává. Fori és a három gyermek, mielőtt követte volna őt Washingtonba, először egy kitérőt tett Budapestre. 1934 óta, amikor elindult Indiába, ez volt Fori első látogatása a családjánál. Három hónapig maradtak Budapesten. Fori most szembesült igazán a háború okozta szenvedésekkel. Ez nagy megrázkódtatás volt számára. Egész későbbi életében lelkiismeret-furdalást érzett amiatt, hogy amíg ő Indiában viszonylag biztonságban volt, addig az otthon maradtaknak szörnyű időket kellett átélniük. B. K. Világbanknál végzett munkája befejezése után a család 1954-ben visszatért Indiába.

1956-ban Forit Delhiben érte a magyar forradalom, majd a szovjet beavatkozás és a véres megtorlás híre. Ez őszintén megrendítette. Minden bizonnyal az ő személyes befolyásának is köszönhető, hogy Dzsaváharál Néhrú miniszterelnök különös figyelemmel követte az eseményeket, és India az ENSZ-ben is kiállt a magyar forradalom mellett. Több más, Néhrúhoz közel álló magyar, például Brunner Erzsébet festőművész mellett Forinak is köszönhető, hogy 1956 után Néhrú szót emelt a megtorlások ellen, és a szovjetekkel folytatott titkos diplomáciával megmentette több halálra ítélt magyar forradalmár, köztük Göncz Árpád és Bibó István életét.

1958-ban B. K.-t kinevezték India washingtoni nagykövetségének gazdasági ügyekkel foglalkozó főbiztosává. Ez egy nagyköveti rangú, külön az ő számára létrehozott poszt volt. Főbiztosi munkája befejeztével az volt az szándéka, hogy visszatér Indiába, azonban 1961-ben azzal bízták meg, hogy India nagykövetségként maradjon Washingtonban. Nem sokkal azután, hogy B. K. elfoglalta a nagyköveti posztot, felkínálták neki a jelölést az ENSZ főtitkári posztjára. Meglepetésére V. K. Krisna Ménan indiai védelmi miniszter hevesen ellenezte a jelöltségét, ezért B. K. elutasította ezt az ajánlatot. Az emlékirataiban azt írta, hogy soha nem bocsátotta meg magának ezt az ostoba döntést.

Fori B. K. nagyköveti munkájában, akárcsak minden korábbi feladatánál, nem csak nélkülözhetetlen támasza, de aktív segítőtársa is volt. Könnyen barátkozott, szoros kapcsolatot épített ki a politikai és gazdasági élet legfontosabb szereplőivel. Időnként nem csak protokolláris, de bonyolult diplomáciai helyzeteket is megoldott. Egy alkalommal, férje hivatalos távollétében, ő kísérte el Indirá Gándhít Kennedy elnökhöz. Egyik legnagyobb diplomáciai sikere az volt, hogy kiváló kapcsolatokat épített ki az elnökkel és feleségével. Fori hozzáértésének is köszönhető volt, hogy az indiai nagykövetség presztízse, amely már addig is elég magas volt, még tovább emelkedett. A *Newsweek* a diplomáciai háziasszonyok „rangsorában” a legelsőek közé sorolta Forit.

Kilenc ott töltött év után 1968-ban tértek haza Amerikából. Még ugyanabban az évben B. K. India északkeleti, a kínai és a burmai határig terjedő régiójában, a ma „hét nővérnek” nevezett államcsoportban kapott megbízatást. Először Asszam és Nágaföld, majd Manipur, Tripurá és Méghálaja kormányzója lett. Fori különösen erős vonzalmat érzett az ott élő törzsi emberek iránt. Mint Arunácsal Pradés szociális jóléti tanácsának elnöke falvakat látogatott. Súlyos teher nehezedett a vállára, hiszen egymillió menekült volt a bangládési-méghálajai határon.

Fori a férjével 1973-ig maradt északkeleten. Ezt követően B. K.-t India főbiztosává (nagykövetségévé) nevezték ki az Egyesült Királyságba. Fori általában távol maradt a politikai kérdésektől, de egyszer annyira fontosnak tartotta, hogy kimondja az igazságot, hogy még Indirá Gándhí miniszterelnökkel is felvállalta az összeütközést. Fori, amellet, hogy házassága révén közeli rokonságban állt vele, nagyon jó barátja is volt a később tragikus sorsú kormányfőnek. Amikor Indirá Gándhí 1976-ban rendkívüli állapotot vezetett be, Fori szót emelt a demokratikus jogok korlátozása, különösen a férfiak erőszakos sterilizálása ellen, amelyért Szandzsaj Gándhí, a miniszterelnök kisebbik fiát tartották felelősnek. Rajta kívül senki nem vállalta azt a kockázatot, hogy kihívja Indirá Gándhí haragját, aki rossz néven vett minden, a fiára vonatkozó kritikát. Ezen epizód ellenére Fori és Indirá barátsága megmaradt. Szoros kapcsolatukat mutatja az is, hogy segíteni tudott azoknak az Indiába látogató magyaroknak, akik szerettek volna a miniszterelnök közelébe kerülni. Az ő közbenjárásának volt köszönhető az is, hogy sok más külföldi tudósítót hátrébb sorolva Indirá Gándhí egy magyar újságírónak adta élete egyik utolsó interjúját 1984 márciusában.

1981 elején B. K.-t kinevezték Dzsammú és Kasmír kormányzójává. Fori a tartomány családtervezési egyesületét és Szociális Jóléti Testületét vezette, számos iskolát alapított a távoli falvakban élő buddhista gyermekeknek. 1984-ben férjét Gudzsarátba helyezték át kormányzónak. Fori ott is

megtalálta azokat a feladatokat, amelyekkel a munkáját segíthette. Ott is azért harcolt, hogy biztosítsa a nők egyenrangú helyét a politikai, üzleti és társadalmi életben. 1985-ben ő volt az, aki megalapította a Gudzsaráti Kereskedelmi és Iparkamara női üzleti szárnyát.

B. K. 1986-ban, 48 év közszolgálat után nyugdíjba vonult. Átmenetileg Anil fiuknál, Csandígarhban telepedtek le, majd Delhibe költöztek. 1989-ben Kaszaulíban, egy kellemes hegyi állomáson vettek házat, ahol megkezdhetnék jól megérdemelt, csendes és nyugodt nyugdíjas életüket. 1991-ben, 82 éves korában B. K.-t felkérték, legyen India külügyminisztere, de a korára való tekintettel elutasította az ajánlatot. Egyre hanyatló erejéből még futotta annyira, hogy megírja az emlékiratait, amelyben jelentős részt szentelt Forinak is. B. K. 2001. október 31-én Kaszaulíban hunyt el, 92 éves korában.

Férje halála után Fori visszavonult életet élt, de nem maradt magányos. Felváltva lakott Kaszaulíban és fiainál, Csandígarhban, Delhiben és Gurgaónban. Szívesen fogadott látogatókat, és többször nyilatkozott újságíróknak fordulatokban gazdag életéről. Forit 1998-ban meglátogatta Martin Gilbert nemzetközi híró történész, aki Oxfordban Asók fia évfolyamtársa volt. Beszélgetésük során szinte véletlenül derült ki, hogy Fori nem hindúnak, hanem zsidónak született. Az is kiderült, hogy Fori nem gyakorolja, soha nem is gyakorolta a vallását. Gilbert, aki maga is zsidó származású volt, megígérte, hogy minden héten ír neki egy levelet, és abban ismerteti a zsidó nép történelmét és szokásait. A két és fél éven át küldött 140 levélből állt össze a *Levelek Fori néninek* (*Letters to Auntie Fori*) című könyv, amely 2002-ben jelent meg.

4. kép.

Fori Ahmadábádban 1985-ben. Forrás: A Néhrú család archívuma, Újdelhi

5. kép.

Fori és Martin Gilbert 2001-ben. Forrás: A Néhrú család archívuma, Újdelhi

Fori soha nem szakadt el teljesen Magyarországtól. Boldog volt, ha magyarokkal találkozott, ha magyarul beszélhetett. Az anyanyelvét nem felejtette el, hibátlan, ízes magyar nyelven társalgott. A magyar kulturális rendezvényeket, koncerteket, filmvetítéseket szívesen látogatta.

Annyira szerette Kaszaulít, hogy férje halála után is ott töltötte a nyarakat. A hegyi nyaralóhely legidősebb lakója volt, ahol nagy tisztelet övezte. Azok, akik ismerték, szenvedélyes környezetvédőként és humánus emberként emlékeztek rá. Többnyire került a nyilvánosságot, különösképpen a médiát, ugyanakkor hangot adott a véleményének a helyi közügyekben, főleg környezetvédelmi kérdésekben. 2017. április 25-én, 108 éves korában hunyt el. Sokan csak a nekrológokból tudták meg, hogy az asszony, akit indiainak hittek, valójában magyar volt.

Fori egész élete szolgálat volt. Teljes szerénységgel és odaadással szolgált a férje történelmi léptékű misszióját, és ezzel új hazáját, a szabadságáért küzdő Indiát, majd a függetlenség után az új, világpolitikai tényezővé váló nagyhatalmat. Azt, hogy India egyik legbefolyásosabb családjának tagja lett, nem kiváltságnak, hanem súlyos kötelezettségnek tekintette. Fori felnőtt ehhez a rendkívül nagy feladathoz, mégpedig úgy, hogy közben végig olyan szerény és alázatos maradt, mint a kezdet kezdetén. Ebben rejlett emberi nagysága. Úgy vált indiaivá, hogy közben a szívében mindig megmaradt magyarnak is. Halálakor teljes joggal írták róla: „*Ritkaságszámba menő híd volt két eltérő kultúra, a magyar és az indiai között – és ritka ember.*”

Nyilatkozatok

Adatelérhetőségi nyilatkozat. A szerző megerősíti, hogy a mű eredményeit alátámasztó kutatási adatokat a tanulmány tartalmazza.

Összeférhetlenségi nyilatkozat. A szerző nyilatkozik, hogy összeférhetlenség nem áll fenn.

Szerzői jogi nyilatkozat. Ez a mű a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Ne változtasd! 4.0 nemzetközi licenz feltételeinek megfelelően felhasználható. (© ⓘ ⓘ ⓘ CC BY-NC-ND 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Alapvető szakirodalom, források

Nehru, B. K., (1997). *Nice Guys Finish Second*. New Delhi: Viking.

Gilbert, M., (2002). *Letters to Auntie Fori. The 5,000 Year History of the Jewish People and Their Faith*. New York: Shoken Books.